

Юрій Пілюков,

кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри кримінального права і процесу та правоохоронної діяльності Західноукраїнського національного університету, провідний фахівець Тернопільського НДЕКЦ МВС України
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9952-3423>

ДОПИТ ЕКСПЕРТА В СУДІ ЯК ПРОЦЕСУАЛЬНА ФОРМА ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Досліджено процедурні особливості допиту експерта в суді та питання, які найчастіше виникають у сторін кримінального провадження та суду під час його проведення.

Ключові слова: експертиза, суд, експерт, спеціальні знання, сторона кримінального провадження, допит, одночасний допит, докази.

Пілюков Ю.

Допрос эксперта в суде как процессуальная форма использования специальных знаний в уголовном производстве

В статье исследуются процедурные особенности допроса эксперта в суде и вопросы возникающие у сторон уголовного производства и суда при его проведении.

Ключевые слова: экспертиза, суд, эксперт, специальные знания, сторона уголовного производства, допрос, одновременный допрос, доказательства.

Pilyukov Yu.

Interrogation of an expert in court as a procedural form of using special knowledge in criminal proceedings

The article examines the procedural features of the interrogation of an expert in court and the issues that most often arise in the parties to criminal proceedings, the victim and the court during its conduct. During the consideration of criminal proceedings in court, questions often arise that require certain clarifications of the expert's opinion, clarification of the qualifications of the expert involved by the party to conduct the examination.

In accordance with Part 7 of Art. 101 of the CPC of Ukraine, each party to the criminal proceedings has the right to apply to the court to summon an expert for questioning in court, in order to clarify or supplement this conclusion. Article 356 of the CPC of Ukraine defines the grounds, procedure for summons, interrogation, as well as the range of issues that may be asked to the expert. Thus, the reason for summoning an expert for questioning in court is precisely the need to clarify the conclusion given by him (Part 1 of Article 356 of the CPC of Ukraine). In paragraph 2 of Part 5 of Art. 69 of the CPC of Ukraine states that the expert is obliged to come to the investigator, prosecutor and court and answer the questions during the interrogation. The subject of the expert's interrogation is his opinion, explanation of the provisions of this opinion and establishment of the expert's qualification.

During the trial, two conclusions made by different experts on the same issues, both on behalf of the prosecution and the defense, may be presented as evidence at the same time.

In such circumstances, objectively, there may be differences and contradictions in the opinions of experts submitted by the parties to the criminal proceedings in court. One of the procedural forms of verification and evaluation of evidence obtained during several examinations in criminal proceedings, performed by different experts on the same issues, both on behalf of the prosecution and the defense, is the simultaneous interrogation of two or more experts in court, which is provided for in Part 4 of Art. 356 of the Criminal Procedure Code of Ukraine.

Thus, the interrogation of an expert and the simultaneous interrogation of two or more experts in court is one of the most effective procedural forms of verification and evaluation of evidence obtained during the examination in criminal proceedings.

Keywords: examination, court, expert, special knowledge, side of criminal proceedings, interrogation, simultaneous interrogation, evidence.

Постановка проблеми. В ході розгляду кримінальних проваджень виникають питання, що потребують певних роз'яснень висновку експерта, з'ясування кваліфікації експерта, якого сторона залучила для проведення експертизи. Відповідно до ч. 7 ст. 101 КПК України кожна сторона кримінального провадження має право звернутися до суду з клопотанням про виклик експерта для допиту в судовому засіданні з метою роз'яснення чи доповнення такого висновку. Допит експерта в суді, поряд із залученням експерта та призначенням судової експертизи, є однією з ефективних процесуальних форм перевірки та оцінювання доказів, здобутих під час її проведення у кримінальному провадженні. Дослідження процедури допиту експерта в суді та отримання відповідей на питання, які виникли щодо даного ним висновку, дає можливість суду об'єктивно оцінити здобуті докази і прийняти рішення щодо можливості визнання їх як допустимі.

Мета статті – ослідити процедурні особливості допиту експерта в суді та питання, які найчастіше виникають у сторін кримінального провадження, потерпілого та суду під час його проведення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зазначеній проблемі присвячені наукові праці вітчизняних науковців Л. Ю. Ароцкера, О. О. Бондаренка, Грошевого, Н. І. Клименко, В. В. Коваленко, О. М. Моїсєєва, Ю. К. Орлова, М. І. Порубова, О. Р. Росинської, С. М. Стахівського, Л. Д. Удалової, В. Ю. Шепітька, М. Г. Щербаківського та інших, які розглядали процесуальні, організаційні та окремі тактичні питання проведення допиту експерта. Процедура допиту експерта та одночасного допиту одного чи більше експертів остаточно не досліджена, а проблеми, які виникають, у зв'язку з практикою застосування тактичних прийомів у процесі їхнього проведення, у науковій літературі достатньо не вивчені.

Виклад основного матеріалу дослідження. У ст. 224 КПК України, норми якої стосуються допиту на стадії досудового розслідування, йдеться мова про допит свідка, потерпілого і підозрюваного. Допит експерта передбачений ст. 356 КПК України, який закріплений як процесуальна дія, яка відбувається тільки у суді і має на меті з'ясувати кваліфікацію експерта, його компетентність у питаннях, що вирішуються в експертизі, а також роз'яснення та доповнення наданого ним висновку. Ця стаття визначає підстави, порядок виклику, допиту, а також коло питань, які можуть бути поставлені експерту. Так, підставою для виклику експерта для допиту в суді є саме необхідність роз'яснення його висновку (ч. 1 ст. 356 КПК України). У п. 2 ч. 5 ст. 69 КПК України зазначається, що експерт зобов'язаний прибути до слідчого, прокурора та суду і дати відповіді на поставлені запитання під час допиту [1].

На початковому етапі допиту експерта головуючий встановлює особу експерта, приводить до присяги і попереджає його про кримінальну відповідальність за надання завідомо неправдивого висновку (ч. 1 ст. 356 КПК), а також за відмову без поважних причин виконувати обов'язок давати показання в суді (п. 2. ч. 5 ст. 69 КПК).

Предметом допиту експерта є його висновок, роз'яснення положень цього висновку та встановлення кваліфікації експерта. Процедура допиту передбачає, що першою допитує експерта сторона, за зверненням якої він проводив експертизу. Після цього потерпілий, цивільний позивач, цивільний відповідач, їхні представники та законні представники, головуючий та судді можуть поставити запитання експерту, що виникають у процесі допиту (ч. 2, ч. 3 ст. 356 КПК України). До них можна віднести питання, що стосуються: достатності відомостей про досліджувані об'єкти у представлених матеріалах провадження; наукового обґрунтування та методів, за допомогою яких експерт дійшов висновку; кількості та якості зразків представлених для порівняльного дослідження; роз'яснення окремих положень методики дослідження; змісту спеціальної термінології, яку експерт застосовує в ході дослідження. До запитань експерту також можуть належати питання, пов'язані із наявністю в експерта спеціальних знань, кваліфікації (освіти, стажу, наукового ступеня тощо), що підтверджує його компетентність у вирішуваних питаннях, а також компетенцію, яку потрібно розуміти, як коло повноважень експерта, його права та обов'язки, які передбачені ч. 3 та ч. 5 ст. 69 КПК та Законом України «Про судову експертизу», інші запитання, що стосуються достовірності його висновку [1; 2].

Якщо під час допиту експерта в суді виникли сумніви щодо його компетентності у проведенні експертизи, сторони та суд мають право вимагати, щоб експерт надав свідоцтво про наявність допуску на проведення експертизи за відповідною спеціальністю, а також інші документи, що підтверджують його кваліфікацію. Під час допиту експерта потрібно звернути увагу на те, чи повідомляв експерт сторону, яка його залучила, чи суд, що доручив проведення експертизи, про неможливість її проведення або проведення без залучення інших експертів, якщо в процесі ознайомлення з матеріалами експертизи він встановив відсутність у нього необхідних спеціальних знань для її виконання. Так, ч. 6 ст. 69 КПК України прямо зобов'язує експерта невідкладно повідомити сторону або суд про відсутність у нього спеціальних знань для проведення експертизи. Зазначена норма також зобов'язує експерта відмовитися від проведення експертизи.

пертизи і в тих випадках, коли, наприклад, сторона не правильно визначила вид експертизи або поставила питання, які не належать до цього виду експертизи [1]. Ч. 2 ст. 101 КПК України вказує на те, що запитання, які ставляться експертів, та його висновок щодо них не можуть виходити за межі його спеціальних знань. Встановлення під час допиту компетентності та компетенції експерта відіграє важливу роль для оцінювання допустимості та достовірності здобутих доказів, викладених у його висновку.

Процедура подальшого допиту експерта полягає у наданні права протилежній стороні ставити запитання експерту з метою перевірки допустимості та достовірності доказів, які експерт здобув під час проведення експертизи, а також встановлення його кваліфікаційного рівня. Якщо протилежна сторона володіє фактичними даними про порушення норм чинного законодавства у процесі вилученні речових доказів під час проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, які надалі стали об'єктами експертного дослідження, сторона має право надати такі докази і спростувати наданий експертом висновок. Тому під час допиту експерта протилежна сторона може поставити запитання, що стосуються стану пакування об'єктів, у якому вони були надані на дослідження, їх цілісності, наявності на пакуваннях відповідних реквізитів (підписів слідчого, спеціаліста, понятих, відбитків печаток), відповідності представлених об'єктів їхньому опису в постанові (ухвалі) про призначення експертизи тощо. Під час допиту протилежна сторона також може з'ясувати питання щодо можливого перебування експерта, що проводив експертизу, у службовій або іншій залежності від іншої сторони кримінального провадження або потерпілого, оскільки не може бути експертом особа, яка перебуває у такій залежності і її висновок суд визнає як недопустимий (ч. 2. ст. 69, ч. 5 ст. 101 КПК України) [1].

Відповідно до ст. 243 КПК України, експерта залучають сторони кримінального провадження за наявності підстав для проведення експертизи. Таким чином, під час судового розгляду як доказ можна надати одночасно два висновки, які виконали різні експерти з одних і тих самих питань, як за дорученням сторони обвинувачення, так і сторони захисту [3, с. 144]. Зрозуміло, що за таких обставин об'єктивно можуть виникати розбіжності та протиріччя у висновках експертів, яких надали сторони кримінального провадження в суді. Оскільки висновки експертів є джерелом доказів у кримінальному провадженні, то цілком очевидна значущість установлення серед декількох висновків саме тих, які містять достовірну інформацію про обставини кримінального правопорушення.

Однією з процесуальних форм перевірки та оцінювання доказів, здобутих під час проведення декількох експертиз у кримінальному провадженні, які виконані різними експертами з одних і тих самих питань, як за дорученням сторони обвинувачення, так і сторони захисту, є одночасний допит двох і більше експертів у суді, що передбачено ч. 4 ст. 356 КПК України.

Зі змісту ч. 4 ст. 356 КПК України вбачається, що процесуальними передумовами одночасного допиту експертів є наявність розбіжностей у результатах досліджень експертів. Додатковими передумовами можуть бути одноосібні роздільні допити експертів, які проводили дослідження, за результатами яких не вдалося з'ясувати причин розбіжностей у наданих висновках.

До основних причин розбіжностей у висновках експертів належать такі: надання сторонами кримінального провадження інших вихідних даних щодо досліджуваних об'єктів; інше формулювання питань; представлення інших порівняльних зразків; застосування експертами різних методик дослідження тощо.

На думку М. Г. Щербаковського, процедура допиту декількох експертів, з позиції тактики його проведення, повинна мати певну послідовність, яка передбачає спочатку почерговий одноосібний допит усіх експертів, яких необхідно допитати одночасно. Він вважає, що експерти, які проводили експертизи, повинні разом перебувати в приміщенні, де проходить одноосібний допит одного з них. Науковець пояснює це тим, що, по-перше, відповідно до п. 3 ч. 3 ст. 69 КПК України експерт має право бути присутнім під час виконання процесуальних дій, що стосуються предметів та об'єктів дослідження. По-друге, на відміну від свідків, які можуть змінити свої показання під впливом свідчень інших осіб і тому повинні допитуватися порізно (ч. 4 ст. 352 КПК України), експерт свої показання обґрунтовує змістом наданого ним висновку та спеціальними знаннями, якими він володіє і які змінити неможливо. По-третє, присутній експерт сприймає висловлювання опонентів, аргументацію їхніх умовиводів, критику на адресу проведеної ним експертизи й готує відповіді на них [4, с. 312].

Тактика проведення одночасного допиту експертів в суді передбачає, що першого допитують експерта, який проводив первинну експертизу, якому спочатку ставить питання сторона, за ініціативою якої проводилось експертне дослідження (прямий допит). Потім, згідно із частинами 2, 3 ст. 365 КПК України, ставлять питання інша сторона, потерпілий, суд та інші учасники процесу (перехресний допит). Після першого експерта допитується другий експерт, який проводив наступну експертизу та інші експерти.

Після завершення одноосібних допитів експертів здійснюється одночасний допит декількох експертів, коли питання ставляться всім присутнім експертам (шаховий допит). Після того, як на всі питання сторін та суду надано відповіді, експерти мають право задавати питання один одному. Таким чином, визначення достовірного висновку встановлюється через одночасний допит експертів сторонами, судом, іншими учасниками з можливістю експертів ставити питання один одному. У процесі ретельного з'ясування всіх особливостей проведених досліджень, причин протиріч між висновками експертів, під час допиту відображається принцип змагальності сторін у кримінальному провадженні.

Висновки. Проведене дослідження свідчить про те, що в тактичному плані допит експерта та одночасний допит двох і більше експертів у суді є досить складною процесуальною дією. Водночас вона є однією з найбільш ефективних процесуальних форм перевірки та оцінки доказів уповноваженими учасниками судового засідання, здобутих під час проведення експертиз у кримінальному провадженні. Процедурні особливості допиту експерта та одночасного допиту двох і більше експертів у суді мають специфічні особливості, які суттєво відрізняють процедуру допиту в суді інших осіб. До питань, які найчастіше виникають у сторін кримінального провадження, потерпілого та суду, у процесі проведення допиту експерта та одночасного допиту двох і більше експертів, належать питання, спрямовані на роз'яснення чи доповнення такого висновку, з'ясування кваліфікації експерта та усунення розбіжностей і протиріч у їхніх висновках.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. URL: [http:// zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17) (дата звернення: 20.05.2021).
2. Про судову експертизу : Закон України прийнятий 25 лют. 1994 року №4038-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 28. С. 232.
3. Пілюков Ю. О., Циганюк Ю. В. Підстави та порядок призначення судових експертиз у кримінальному процесі. *Інноваційне обладнання, пристрої для експертно-криміналістичних досліджень та окремі процесуальні питання проведення судових експертиз : монографія* / за ред. к.ю.н. Ю. В. Циганюк. Хмельницький НДЕКЦ. Хмельницький : ТОВ «ХЦНТІ», 2020. С. 139–149.
4. Щербаківський М. Г. Особливості одночасного допиту декількох експертів. *Вісник ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка*. 2017. № 2 (78). С. 309–314.

References

1. Zakon Ukrainy Pro sudovu ekspertyzu : pryiniaty 24 liut. 1994 roku № 4038-XII [Law of Ukraine on innovative activity from february 24 1994, № 4038-XII]. (1994). *Vidomosti Verhovnoi rady Ukrainy – Information from the Verkhovna Rada of Ukraine*, 28, 232 [in Ukrainian].
2. *Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy [The Criminal Procedural Code of Ukraine]*. (n.d.). Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> [in Ukrainian].
3. Pilyukov, Yu. & Tsyganyuk, Yu. (2020). Pidstavy ta poriadok pryznachennia sudovykh ekspertyz u kryminalnomu protsesi [Grounds and procedure for appointing forensic examinations in criminal proceedings]. *Innovatsiine obladnannia, prystroi dlia ekspertno-kryminalistichnykh doslidzhen ta okremi protsesualni pytannia provedennia sudovykh ekspertyz: monografia – Innovative equipment, devices for forensic research and some procedural issues of forensic examinations: a monograph*. Khmelnytskyi: «Khmelnytskyi tsentr novykh tekhnologii ta innovatsii», 1, 139-149 [In Ukrainian].
4. Shcherbakovski, M. (2017). Osoblyvosti odnochasnogo dopytu dekilkokh ekspertiv [Peculiarities of simultaneous interrogation of several experts]. *Visnyk LDYVS im. E. Didorenka – Bulletin of LDUVS named after E.O. Didorenka*, 2 (78), 309314 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 02.06.2021.